

X. FEJEZET.

A RENDI ALKOTMÁNY VIRÁGZÁSA MAGYARORSZÁGBAN AZ ANJOUKTÓL MÁTYÁS KORÁIG.

ELSŐ RÉSZ.

A RENDEK KÜZDELME A KIRÁLYSÁGGAL ÉS GYŐZELMÜK ZSIGMOND HALÁLÁIG.

Magyarország Nagy Lajos halálával lép a rendi hatalom nagyobb szabású kibontakozásának korába.

A XIII. században megindult szabad fejlődést az Anjouk hatalma megszakította, de el nem fojtotta. Ujra kellett ébrednie, mert az erőviszonyok úgy kívánták. Nagy Lajos kormánya kivétel lehetett csak, mert kivételes volt az ok, a mely létrehozta: rendkívüli egyéniség találkozása olyan korral, a melynek hozzá hasonló férfiura volt szüksége.

Anglia azon fejlődésének, a melyet az imént ecseteltem, nálunk is meg kellett párjának lennie. A királyi hatalomtól egyesített rendek közös nemzeti munkásságának, párosulva a szabadságnak a nemzet szívében soha ki nem aludt és a XIII. században új életre kelt szellemével, nálunk ugyanazokat az eredményeket kellett szülnie, mint Angliában. A történetet szilárd törvények igazgatják. Egyes egyének, a politikai helyzet alakulásai módosítják a meglevő erők érvényesülésének formáját, időpontját, mértékét, megadják a történelemnek azon szingazdagságot, a melynél fogva minden lapja más és más, minden részlete telve egyéni étellel, úgy hogy a képzeletszülte bármely

mesénél is sokfélebb és érdekesebb; de mind e különféle tényezők nem terelhetik el a nemzetek életének folyását a természet törvényétől rendelt mederből; nem bírják azon nagy szabályok erejét megtörni, a melyeknek helyes megfigyelése a történetet igazi tudománynyá emeli, s a jelen és a jövő megítélésénél segítségünkre van.

Magyarországnak XIV. és XV. századbeli alkotmányos életén is nyoma látszik az ezen időkben szerepelt annyiféle ember gondolkozásának és az ezen időkben lezajlott annyiféle esemény hatásának; mindannak, a mit véletlennek mondhatnánk, mert véges elménk az okot, a mely előidézte, megismerni nem képes; mindannak, a minél fogva a kor története minden más nép történetétől elütő. De ezek ellenére a sok tekintetben azonos multnál és az azonos állapotoknál fogva Magyarország fejlődésének nagy vonásaiban ugyanaz a jelleme és ugyanaz a lefolyása, mint Angliáénak. Mint Angliában, nálunk is a rendek jutnak túlsúlyra s hanyatlik a királyság. I. Eduárd és I. Lajos hatalmas alakjai nyitják meg a kort; VI. Henrik és V. László árnyék-királyok zárják be. A magyar királyok sem bírják a rájuk maradt hatalmat jobban megóvni, mint angol társaik. A kor természetes iránya, a mely Franciaországban és Németországban a királyságot már végképp lefegyverezte, nálunk is érvényesül. Csak azzal a különbséggel, hogy a nagy föladatai tudatában levő királyság, valamint a nemzeti érzés és azon nemzeti intézmények, a melyek az egységes államban fennmaradtak, úgy alakították a hatalmi viszonyok fejlődését, hogy ez nem jött teljes ellentétbe az összesség életére nézve szükséges előfeltételekkel. A decentralisatio eredménye nem a localis függetlenség győzelme, hanem az országos szabadság kibontakozása nálunk is, Angliában is. Az egységnek a multban megedződött védői meg tudták akadályozni, hogy a kormányzat gyengesége a nemzet széthullását vonja

maga után. Anglia és Magyarország, szemben Európa többi népével, e korban is megőrzik fejlődésüknek azon jellemét, a mely a belső egység következménye volt mindkettőjükénél.

De ha a kormányzat gyengeségéből származó legnagyobb bajt a magyarok és az angolok el is kerülik, a rendek túlhatalma sem Angliában, sem nálunk nem válik be. Oly chaoszt támaszt, mely a királyi reakciót készíti elő.

Ez sem véletlen. Ennek is be kellett következnie. A rendeknek olyan hatalomra kellett szert tenniök, a melyet állandóan jóra nem fordíthattak. Csak kivételesen nagy férfiak vezetése mellett lehetett arra számítani, hogy a középkori társadalom nem él vissza azzal a hatalommal, a melyet szerezhetett. Kivételesen nagy férfiak pedig folytonosan nem adatnak a nemzeteknek.

A rendek térhódítása nagyrészt ugyanazon eszközök segítségével és ugyanazon a módon történik nálunk, mint Angliában.

A hatalmi viszonyok a rendeknek kedveztek, mert az ország hadi erejének készenlétkben levő legjelentékenyebb részét nálunk is a főnemesség szolgáltatta.

Már az Árpádok idejében is a fegyverben állott nemzet ereje volt a királyság korlátja, azóta pedig ez az erő oly szervezetre talált, a mely megkönnyítette, hogy a király ellen is forduljon.

Láttuk, hogy Nagy Lajos óta a nagyok banderiumai alkották az activ sereget.*

Ezen az úton jutott a király a legkönnyebben és a legolesóbban mindig használható erőkhöz. A kincstár el nem bírta, hogy a várkatonaság helyett főleg királyi zsoldosokból alakuljon az activ sereg. A nagyok közvetítése útján szerzett csapatok, még ha fizeti is őket a király, kevesebb közvetlen áldozatába kerültek, mint a minövel

* 199. lap.

járt volna saját seregének fegyverrel való ellátása, begyakorlása és állandó föntartása. A főnemesség személyes és vagyonbeli biztossága, várai védelme, tekintélye és hatalmi állása megkivánták tőle, hogy harcosokat tartson. Midőn velök a király szolgálatába szegődik, a maga további emelkedésének egyengeti az útját, hazafias kötelességet teljesít, s a pénzzel, a melyet embereiért kap, anyagi terhein könnyít. E rendszerrel egyaránt jól jár a király is, a főnemesség is. Nagy Lajos olasz hadjáratai idején végleg el is terjed.

A hadszervezet, a törvény eltérő formája ellenére, az életben nálunk ugyanazon alakot öltötte magára, mint Angliában. A törvény nem változik, a nemesség védelmi kötelezettsége nem szűnik meg; de azon hadjáratok tanulságainál fogva, a melyekben a közfölkelésnek hasznát nem vehették, új seregek keletkeznek, az ország a főnemesség szolgálatában álló zsoldosokkal telik meg, s ők alkotják a harci erő zömét.

Ezen helyzet hasonló eredményt is szül, mint Angliában. A főnemesség kerül a dolgok élére. A katonai erővel a politikai hatalom kezébe jut.

A hadi erő zöme, a harcot bíró katonaság tekintélyes része nem a királynak engedelmeskedik, hanem a nagy uraknak, a kikben hatalmuk és tett szolgálataik oly becsvégyat keltenek, hogy könnyen összetűzhetnek a királlyal. A rendszer, a mely legalkalmasabb volt, hogy az országnak elégséges hadi erőt adjon, nem bírja biztosítani, hogy ez az erő csak országos céloknak szolgáljon. A királynak nem ad kezébe oly eszközt, hogy vele tekintélyét föntarthassa és saját politikáját érvényre juttathassa. A királyság, a mely legfőbb feladatait nagyrészt kölesönvett erőkkel bírja megoldani, fonák helyzetbe jut. Oly erők környezik, a melyeket nem könnyű kezelni, a melyeknek

szerencsés körülmények között is csak nagy egyéniség tud parancsolni.

Mikor a várrendszer szolgáltatta az activ sereg zömét, a királynak nagyobb erkölcsi hatása volt a hadi erőre, mint most. A mikor magánembertől függő szervezett tekintélyes hadi erő még kevés volt az országban, lázadást csak általánosabban érzett sérelem, vagy legalább is egy-egy vidéknek nagyobb fokú elégedetlensége támaszthatott, holott a változott helyzetben egy úr is képes a királylyal szembe szállani. Azelőtt nem bírt a király a nemzet érzelmeivel és fölfogásával ellenkező politikát katonai erővel érvényesíteni; most egyes embereken sem foghat ki. Azelőtt az egymással szövetkezett rendekkel kellett számolnia; ma egyesek is daczolhatnak vele.

Ez a helyzet okozta a nehézségeket, a melyekkel a királyságnak küzdenie kellett. Csak a legóvatosabb magatartással tarthatta fenn tekintélyét. Politikájának sikere attól függött, hogy miként tud a főnemességgel megférni. Ha leghatalmasabb tagjaival egyetértett, büntetlenül véthetett a törvények ellen is. Ha ellentétbe jött velök, tarthatatlanná lett a helyzete. Korlátlan hatalommá nem lehetett, mert ebben a vállalkozásában a nagyok nem támogatták volna. Vele szemben a szabadságot biztosította, hogy az uralom és a függetlenség hagyományaiban nevelkedett, s az alkotmányos korlátokat önértékénél fogva is megvédő főnemesség szolgáltatta a katonaság zömét.

Időközben, igaz, a török veszély hatásánál fogva a magyar királyoknak sikerült, a mit Angliában hiába próbáltak elérni. A védelem szorongató szüksége miatt Zsigmond idejében szigorú és általános hadi kötelezettséget állapítanak meg.

De az új rend sem biztosítja a király túlsúlyát. A rendek kezében marad a fegyver. A hatalom megoszlását mégis

módosítja. A királyt jobb helyzetbe juttatja, mert növeli a köznemesség katonai erejét, ezt meg a király az oligarchia ellensúlyozására fordíthatja.

Miként láttuk, Angliában a kard nem volt az egyetlen fegyver, a melylyel a rendek a király ellen élhettek. A hatalmi kérdésekben véres polgárháború helyett nem egyszer döntött az alkotmányos eszközöknek békés küzdelme. Nálunk még nem volt ez így. A XIII. század jogfejlődése e részben különböző utakra terelte a két országot.

Angliában az időről időre megszavazott hadi adók nélkül a király francia hadjáratait nem folytathatja, s ezért kénytelen a parlament jóakarátát keresni. Nálunk az adó a nemességnek, azaz a vagyonos osztálynak mentessége következtében az ország költségvetésének kis részét teszi; ha a rendesnél több pénzre van a királynak szüksége, nem adó útján segít magán, hanem zálogba ad egy-egy birtokot, vagy kölcsönt köt.

A királynak állandó jövedelmei vannak. Földbirtoka, a vámok stb. a pénzforrásai.

A jobbágyok után fizetett adó is állandó tétel, úgy hogy szabály szerint nem a parlament látja el az államot pénzzel. A pénz megszavazása tehát még nem oly rendszeren használható hatalmi eszköz, mint Angliában. Csak e korszak vége felé kezd, miként még látni fogjuk, azzá lenni.

A rendek befolyását legtöbbször még csak az anyagi erő biztosítja. A mi Angliában a végső eszköz, nálunk még az egyetlen folytonosan használható. Ha a királyság jövedelmei elegendők lettek volna nagy zsoldos sereg eltartására, e jövedelmeknek állandóságánál és a parlamenttől való függetlenségénél fogva könnyen veszedelmessé válható erőre tehetett volna szert. Így ennek lehetősége ki volt zárva. Hatalma korlátolt, mint az angolé, azon különbséggel, hogy nálunk határt főleg a katonai erő szab neki.

A békés kényszerítés módját nehezebben nélkülöztük volna, ha egy véletlen körülmény nem jön közbe. Dynastiáink gyakori magvaszakadása a királyt a nemzet akaratának tiszteletben tartására szorítja. Angliában I. Eduárd óta a fiú örökjoga végleg megszilárdul; nálunk ellenben ezen idők közben domborodik ki a választás joga. Nagyrészt ennek tulajdonítandó, hogy a Plantagenetek sokkal keményebben állottak helyt praeogativáikért, s hogy szívósabb ellenállást fejtettek ki a rendekkel szemben, mint ama kor magyar királyai.

A mi az Árpádok idejében történt, ismétlődik. Miként a XIII. században, most is a magyar királyok kevésbé állanak ellen a rendeknek, mint az angol királyok. Kevesebb küzdelembe kerül a magyar szabadság, mint az angol. A magyar korona szabadabbelvű politikát folytat, mint az angol.

Ezen általános megjegyzések után nézzük, hogy hazánkban miként terjedt a rendek befolyása, s hogy sajátos viszonyaink között hogyan ment végbe nálunk azon processus, a melyet az imént Angliában szemléltünk.

Az Anjouktól nagyra emelt királyi hatalom gyorsan összeomlott. Közrehatottak erre azok az általános nagy okok, a melyekről az imént szólottam, s a személyes befolyások.

Az idők méhében nyugvó fejlődés magvai ilyenkor szoktak meglepő gyorsasággal kikelni és megérni. Az előkészített változások oly rohamosan következnek be, hogy a felületes szemlélő csudás ugrást lát ott, a hol a fejlődés egészen természetes.

Valamint Angliában I. Eduárd erős kormányzatát átmenet nélkül II. Eduárd gyöngé uralma váltja fel, úgy intézte nálunk is a sors szeszélye a dolgok alakulását. Mária uralkodása egyszerre világossá teszi, hogy az Anjouk

hatalma kivétel volt, s hogy az államban a rendek szava a súlyosabb.

Nem lehet biztosan megállapítani, hogy a törvénytelen módon folyt kormányzat, a női uralom gyengesége, vagy személyes sérelmek voltak-e a királynő ellen indított mozgalom főokozói; de tény, hogy a tengernek addig síma tükrén egyszerre oly hullámok támadnak, hogy a hajó, mely fönséges biztossággal folytatta útját, játékszere lesz a természet tomboló erejének. A nagyok elfordulnak Máriától. Hiába próbálja ő az aranybulla megerősítésével, az országgyűlés egybegyűjtésével az áramlatot föltartóztatni. Nápolyi Károly köré csoportosulnak az elégedetlenek.

Híven jellemzi az egész forradalmat a sarokba szorított királynő, midőn azt mondja: «Gyöngé asszony nem képes büszke és rakoncátlan nemzetet kormányozni». Igaza volt. Férfiu is ritkán ütötte meg a kellő mértéket. A kik az ország véderejét szolgáltatják, a kiknek katonáik és váraik vannak, a nagybirtokú főnemesek csak kivételes egyéniség előtt hajoltak volna meg.

A győzelmes forradalom eredményét az országgyűlés önti törvényes formába. A királynők lemondanak. Károlyt az ő jelenlétükben az országgyűlés királyiyá választja.

De nemsokára Károlytól is elfordulnak az urak, s meggyilkoltatása után a királynő minden akadály nélkül átveszi a kormányt. Garainak serege adja neki vissza a koronát, a melyet a Horváthyak vettek el tőle.

A nápolyi párt a délvidékekre szorul, a Horváthyak hatalmi körébe. Ekkor történik meg, hogy egy véletlen Máriát e fractio kezébe juttatja; megrohanják és fogságba vetik.

A főnemesség és nemesség azonban híve maradt a törvényes rendnek. Erélyes nemzet, önálló iniciatívára képes társadalom veszélyessé válhatik a trónra nézve is; ha

azonban e társadalom hűségén részt nem engednek ejtetni, biztosabb támasz ez az engedelmesebb tömegnél. Egy szerencsétlen véletlen, egy kudarcz nem egy despotát semmisített meg. Szabad nemzet uralkodójával nehezebben esik ez meg. A magára maradt nemzet tud magán segíteni. Erélyt és okos actiót bír kifejteni. A gyógyszer, a mely árt, használhat is. Az erő, a mely rombolhat, védeni is képes.

Most is így történik. A nemzet vezető elemei országgyűlést hirdetnek. Úgy látszik, hogy a bajok forrását rossz tanácsok követésében látták. Ezért kimondják, hogy ezen túl a tanácsosok ne csak a király és önmaguk érdekét, hanem az országét és a szent koronáét is szolgálják. A ki ezt megszegi, csúfosan zárassék ki a tanácsból. Hogy a nemességet is megnyugtassák, megállapítják, hogy a tanácsba a bárókon és főpapokon kívül előkelő köznemeseket is fogadjanak be. Úgy tetszik, hogy a lázadást annyira igazoltnak tartották, hogy a közbocsánat és a béke politikáját követik. Az aranybulla szellemében kikötik, hogy ha a királynő ettől el akarna térni, senki sem tartozik őt benne támogatni, sőt nyíltan ellent kell mondani szándékának.

Érdekes határozatok ezek. A nemzet föntartja királyát, de megszabja a politikáját. Megvédi a trónt, de korlátolja hatalmát.

Ugyanez a politika diadalmaskodik, midőn a még fogoly Mária férjét királylyá választják. Zsigmond trónraemelésének célja a törvényes rend megvédése a pártütőkkel szemben; de a rendek magukról és szabadságaikról sem feledkeznek meg.

Zsigmond a maga pártja vezéreivel, valószínűleg az ország leghatalmasabb dynastiáival, mielőtt királylyá választják, formyszerű szerződést köt, a melyben fogadja, hogy az ország szabadságát meg fogja őrizni, boszút a történetekért senkin sem fog állani és őket külön védelmében

fogja részesíteni. Kikötik, hogy idegeneket nem fog államhivatalokban alkalmazni, hogy egyiköket sem fogja mindnyájuk megegyezése nélkül ezen szövetségből kirekeszteni, s ha ezt mégis tenné, ha a szerződést megszegné, a többinek joga legyen neki az engedelmességet felmondani és éllene állást foglalni.

E szerződés a közállapotoknak hű tükre. Mély betekintést enged a kor szellemébe. A fegyveres ellenállás jogára alapítja a közszabadságot. A nagyok fegyveres ereje lévén a királyságnak egyetlen hathatós korlátja, sűrűn gondoskodnak róla, hogy törvénynél fogva is élhessenek ezen erővel. A főnemesek óriás hatalmát bizonyítja, hogy ők intézkednek a koronáról, s hogy velök mint egyenlő féllel szerződik a király. Az engedelmesség kötelessége csak föltétel; csak az esetben áll fönn, ha a király ígéreteit megtartja.

A király hatalmának sülyedését tanúsítja, hogy egyes alattvalóival köt ilyen kétoldalú szerződést. Kivetkőzik a souverainitás jellegéből. Állása inkább egy érdekszövetség fogadott vezéréhez hasonlít, mint az Isten kegyelméből való királyéhoz.

Gyors hanyatlásában idáig jutott el a Nagy Lajos idejében hatalmas királyság. Az ő nagy egyénisége által engedelmességre hajtott főrendekben fölülkerekedett az ősi szilajság és az uralom vágya. Gyöngé nővel szemben túlsúlyuk korlát nélkül érvényesült. Ők az állam igazi urai. Máriát egyszer megfosztják trónjától, majd visszahelyezik oda és megvédik a praetendens ellen. Midőn elégedetlenek voltak vele, leköszönésre kényszerítették; midőn megbékülnek vele, balsorsában is kitartanak mellette. Nem rendelik magukat alá királyuknak, de azt sem engedik meg, hogy egy vidék új urat tukmáljon rájuk. Annyira mindenhatóknak tartják magukat, hogy Mária mellé, tudtán kívül, de az ő érdekében új királyt választanak. A souve-

rainitás addig szokatlan ilyen dualismusának megalakításával bebizonyítják, hogy a nemzet igazán ura sorsának, a mennyiben magáról a koronáról még akkor is rendelkezik, a mikor van, a ki viseli.

Nehéz helyzetbe juttatja Zsigmondot és nagy veszedelmek csiráját rejti magában, hogy ő, a ki ily lealacsonyító körülmények között foglalja el a trónt, a királyság fenségéről képződött fölfogásánál fogva a kezdetnek megfelelő szerepet nem akarja végigjátszani. Ha nem is indította a király teljhatalmának helyreállítására irányuló olyan öntudatos terv, mint II. Richárdot, azon van ő is, hogy a rendektől kapott hatalmat saját akarata szerint kezelje. Hasonlóan Richárdhoz, önkényre hajlik.

Megigérte, hogy külföldieknek nem oszt hivatalt és adományokat, de nem váltja be szavát. Külföldiekkel vétet magát körül, általuk szeretné az országot kormányoztatni. Szószegései közül ez fáj a legjobban a hatalmas főnemeseknek. Nemzeti érzületét is, személyes érdekeit is sérti, hogy azon hatalom és azon méltóságok, a melyekre a maga vére áldozatával szerzett érdemet, jövevényeknek jutnak.

Az is bántja a közérzetet, hogy Zsigmond, a ki különös jogcím nélkül választásnak köszöni koronáját, a rendek megkerülésével rendelkezett az örökségről, s hogy ő, a kit a fegyveres ellenállás törvényességének álláspontjából kiinduló főrendek ültettek a trónra, a megígért amnestia ellenére törvényes eljárás nélkül fejeztetett le nem egy párttűt. Ebben hivei önmaguk biztosságát látták fenyegetve.

Sérelmet okoz az is, hogy a király a törvény ellenére a korona vagyonát elpazarolja. Jellemzi Zsigmond önkényes hajlamát, hogy egyszer, pedig már sok keserű tapasztalás után, okiratban világosan érvénytelennek nyilvánítja azon törvényt, a melyet a rendekkel együtt hozott.

Mint Anglia királyai, Zsigmond is abból, hogy a király a törvény forrása és hogy a törvények az ő nevében hozatnak, formál rá jogot, hogy eltérjen a szokástól, a mely szerint törvényt csak a rendekkel együtt hozhat vagy módosíthat.

Az ilyen tények, főleg ha azon nagyok érdekét sértik, kik királylá tették, minden pillanatban kockára vethetik Zsigmond trónját.

Az Anjouk üzelmei, a horvát-szlavon helyi körülményekben kedvező talajra találva, a déli vidéket állandó forrongásban tartják, s Zsigmond helyzetét még nehezebbé teszik. Az egyes elégedetlen urak támasztékra találnak a lázadás ezen állandó fészkeiben, a honnan a törvényes rend ellen időről-időre megújuló támadásokat intéznek.

Ezen gyakori küzdelmeinél fogva Zsigmond az ő pártján maradt nagyok befolyása alá kerül. Mert trónpraetendens támadt, nem lehet el azok segítségével nélkül, a kik a trónra emelték.

A magyar nemesség nem volt abból a fajtából való, hogy vérét ontsa olyan kormányzatért, a mely szabadságát sérti és érdekeit mellőzi. A nemzet többsége nagy önállósággal folytatta azt a politikát, a mely Zsigmondot föl emelte. Nem akarja a nápolyi királyt elfogadni; de Zsigmondtól is megköveteli, hogy váltsa be ígéreteit. Egyik tényezőtől sem engedí magát kihasználtatni; mind a kettővel saját hasznát, önálló politikájának diadalrajutását mozgíttatja elő.

Zsigmondot sok kemény csatában megvédik a pártütők ellen. De ha meggyőződnek róla, hogy vele sem biztosítják érdekeiket, készek ellene is fegyvert fogni. Nem engedték meg, hogy a délvidéki párt a királyt trónjától megfoszsza; de ha nincsenek vele megelégedve, maguk vállalkoznak reá. Ugyanaz a párt, a mely csak az imént

küzdött érette, kormányzata irányának megváltoztatására kényszeríti.

Zsigmond, valószínűleg azért, hogy a főnemesség hatalmát ellensúlyozza, most először meghívja az országgyűlésre a városok képviselőit. De ez sem segít rajta. A polgárság súlya még csekély. A hatalmi mérlegben keveset nyom. Zsigmond talán azt hitte, hogy a nagyrészt idegen származású polgárság segítségével megakaszthatja a főnemességnek a külföldi kegyenczek ellen irányuló actióját. Ha ez volt a terve, kudarcot vallott vele.

Az országgyűlésnek, úgy tetszik, mégis a főnemesség szabott irányt. Eddig követett politikája érvényesül benne az egész vonalon.

Ezen politikának megfelelt, hogy a törvény egyik éle a nápolyi párt, a másik azon sérelmek ellen irányult, a melyekkel a nemesség eddig is küzdött.

Kimondja, hogy birtokot vagy hivatalt idegennek nem szabad adományozni. Megköveteli, hogy három hónapon belül, egyes megnevezett urak kivételével, minden külföldi udvaronc hagyja el az országot. Az országgyűlés az arany bulla megerősítését is eléri.

Zsigmond a hozott törvényeket nem hajtja végre. Királyi praeogativáiból azt a jogot meríti, hogy az országgyűlésnek a birtok és a zálogjogra vonatkozó határozatait önhatalmulag érvényteleneknek jelentse ki. Az idegenek nem távoznak az országból. Zsigmond adományokkal gazdagítja kegyenceit. Az egyre gyarapodó elégedetlenség végre kitör. Ugyanazok, a kik a király harczeit végigküzdötték, fegyvert ragadnak Zsigmond ellen. Az ő szemökben, a kik nem azért harcoltak és véreztek, hogy mellőztessenek, a király magatartása hálátlanság is. Azt tartják, hogy a kik trónra emelték és a kiknek köszönhette, hogy rajta megállhatott, onnan le is taszíthatják.

Ugyanazok a férfiak, a kik az imént a nápolyiak ellen harczoltak, Zsigmond letételét határozzák el. Miután szemére vetették törvénytelen tetteit, az idegeneknek az országban maradását, s figyelmeztetésöknek foganatját nem látták, reá rohannak. Zsigmond azzal fogadja őket: «Királyotok vagyok, hűséggel tartoztok nekem». De szavainak nincs hatása. A nagyoknak nem imponál a királyi nimbus. Széchényi Simon azt feleli Zsigmondnak: «Azért jöttünk, hogy elűzzük az idegeneket; ha ebbe belenyugszol, királyul megtartunk, ha megtagadod, foglyunk leszel, nem királyunk.» És beváltja szavát.

A főnemesség nagy tekintélyéről tanuskodik, hogy az egész ország magáévá teszi határozatát. Az ország minden hatósága engedelmeskedik az új kormánynak.

Zsigmond politikájáról azt mondtam, hogy hasonlít II. Richárdéhoz.

Két évvel azután (1401), hogy Richárd trónját a forradalom (1399) földöntötte, Zsigmondot hasonló sors éri. A királyság aggressiója vereségét idézi elő úgy nálunk, mint Angliában. A katonai hatalommal bíró rendek, a kiket a közvélemény is támogat, erősebbeknek bizonyulnak a királynál.

Richárd bukása végleges, mert sokkal rendszeresebb ellentétbe helyezkedett az alkotmánynyal, mint Zsigmond, s így egészen magára maradt; továbbá azért, mert van alkalmas utódja. Zsigmondot megmenti, hogy egyes nagyhatalmu urak vele tartanak, s hogy nincs megfelelő örökös. A nápolyihoz csatlakozni nem akarnak, a kik eddig mindig ellene foglaltak állást. Egy olyan dynastia győzelme, a melyet az ország már visszautasított, mindig rázkódásokkal fenyeget, a melyektől leginkább azok rettegnek, a kik a trónviszályt ezen dynastia ellen döntötték el. Nem áll-e rajtuk boszut az új király? Az a sok új ember,

a ki az ő hálájára számít, mert nélkülözött miatta és tartott mellette, nem kerekedik-e fölül?

A nápolyin kívül egyszerre három praetendens is támad. Az ország polgárháború veszedelmében forog.

A nagyok látják, hogy e csapást csak Zsigmond visszafogadásával kerülhetik el. Céljuk amúgy sem volt letétele. Régi politikájukat vele szemben csak azért változtatták meg, s a végső eszközhöz csak azért folyamodtak, mert lemondottak a reményről, hogy ígéreteit beváltja és hogy szabadságaikat tiszteletben tartja. Mihelyt alapos okuk volt a feltevésre, hogy megváltozik, természetes, hogy visszatértek eredeti álláspontjukhoz. Mihelyt bizonyosságát látták, hogy Zsigmond tanult az eseményekből és szakít a multtal, a leghelyesebbnek tetszett nekik uralma visszaállítása. Garainak sikerült is e hitet bennök fölkelteni. Ő és Zsigmond néhány barátja, kik a helyzet kényszerűségénél fogva, vagy talán mulékony elégedetlenségéből a pártütökhöz csatlakoztak, a béke helyreállítására vállalkozhattak.

Létre is jött a megegyezés. Az idegenek kivonultak a várakból; teljes amnestia biztosított; Zsigmond újra elfoglalta a trónt; de most igazán a nagyok kegyéből.

Miként viselkedik Zsigmond ezután, belenyugszik-e az erőviszonyok következményébe, vagy pedig folytatja-e elene a küzdelmet: ezen fordult meg további sorsa.

Zsigmond még nem tanult eleget. Még nem alkalmazkodik a körülményekhez; egy lépéssel azonban közeledik a helyes politika felé. A törvényekkel nem sokat törődik, de rajta van, hogy a főuraknak legalább egy részét magához csatolja. Ennyiben változik magatartása.

Belátja, hogy biztos hazai támogatás nélkül nem boldogulhat. Eddig külföldiekkel szerette magát környeztetni, mostantól fogva Garai lesz a főembere. Az adománylevelében, a melylyel iránta háláját lerózza, az ő munkájának

mondja, hogy elkerülte a száműzetést, sőt a halált, s hogy visszafoglalhatta a trónt. Nagy szó ez egy királynak a szájában. Nehezen szánja el magát annak a lesújtó igazságnak a kimondására, hogy alattvalójának köszöni a koronát. Függsébe helyezkedik tőle, ha megteszi. Zsigmond kiszabadulása után eljegyezi magának Czillei Borbálát, Garai sógornéját, daczára annak, hogy már egy idegen hercegnővel váltott jegyet. Fölébe helyezi a főnemeseikkel való jó viszonyt egy külföldi fejedelmi családdal szemben vállalt kötelezettségének. A tapasztalás tanította meg reá, hogy trónját a külföld meg nem védheti, s a hazafiakban kell támaszt keresnie.

De, ismétlem, Zsigmond még mindig nem tanult eleget. Talán éppen azért, mert az ország legnagyobb tekintélyű főurait a személyes érdekek kapesával magához bilincselte, a törvény ellen mer cselekedni. Az osztrák hercegnek odaigéri az örökjogot Magyarországhoz. Külföldinek közjavadalmakat ad zálogba.

Mindez és a nápolyi párt izgatása újra veszélybe dönti trónját. Általános nagy fölkelés támad. A nápolyi erejének végső megfeszítésével száll síkra, s a főnemesség és a megyei nemesség tekintélyes részét megnyeri. De ez az utolsó nagy vihar is szerencsésen elhúzódik Zsigmond feje fölött. Valószínű, hogy a pápa beavatkozása is sérti a nemzet függetlenségi érzését és ártalmára van a nápolyi ügyének. László király lassúsága is előmozdítja a kudarcot. Zsigmond győzelmének főokozója azonban mégis Garai, Czillei és Perényi hűsége és hadi erejük.

Ekként elmulik a veszély, de állandó nyomokat hagy maga után. Ez a kemény leczke végre rábirja Zsigmondot az erőviszonyoknak megfelelő kormányzásra. Belátja, hogy a győzelmet, a melyet egy Garainak, a főnemesség katonáinak köszönhet, nem zsákmányolhatja ki absolutismus megalapítására. A magyar nemzet nem kovácsolt önmaga szá-

mára rabbilincset. Világossá vált, hogy a király politikája célt nem érhet, de trónját örökösen koczkára teszi. Még ha győz, akkor sem teremtheti meg a királyi absolutismust, ha pedig vereséget szenved, elvesztheti trónját. Ez volt a tények tanulsága.

Megértette-e Zsigmond ezt az igazságot? Úgy látszik, megértette. Magatartása változását azonban az a körülmény is előmozdította, hogy elfoglalják európai ügyei. Világtörténeti nagy kérdéseknek szenteli idejét és erejét. Magyarországot magára hagyja.

Történetében új korszak kezdődik. 1404-ig Zsigmond ellentétbe helyezkedett a rendekkel. A királyi hatalommal önkénye szerint akart élni. De ez nem sikerült neki. Az övéinél nagyobb erők védik a rendi jogokat. Különös szerencséje, hogy e próbálkozása nem járt azzal az eredménnyel, a melylyel járt a Plantageneteknek ugyanez a kísérlete. Zsigmond megmenekül a megsemmisüléstől és új útra tér. A mihez Angliában új dynastia kellett, Zsigmond maga indítja meg. Keresi az összhangot a számottevő erőkkel, s kormányzati föladatait a rendekkel közösen akarja megoldani.

Teljes amnestiát ad. A sárkány-rend megalapítása külsőleg is kifejezésre juttatja a király és a főurak benső viszonyát. Közös lovagi köteleességek és czélok kötelekei fűzik őket egymáshoz. Zsigmond még azt a Széchényit is, a ki személye ellen vétett, befogadja a rendbe.

A nagy jelentőséget, a melyet a főnemesség elért, Garai személyesíti. Mint nádor és a király sógora, mint Zsigmondnak bizalmi embere, a ki jó és rossz időkben hozzá egyaránt hűségesnek bizonyult, a ki a királyt nem egyszer mentette meg a végső veszedelemtől, s a kiben e mellett társai és nemzete is megbíznak, valóságos alkirály lett. Harmincz évnél tovább terjedő nádorsága alatt királya és

nemzete bizalmából olyan törvényes és állami hatalmat gyakorol, a minőhöz foghatóval azideig magyar alattvaló nem bírt.

A különbség, a mely közte és egy Csák Máté között van, az Anjouk munkájának biztos mértékét szabja meg. Garainak is van óriás birtoka, sok vára, számos katonája. Országos jelentőségét azonban inkább hivatalától és a király és a rendek bizalmától nyeri. Csák is viselt országos hivatalt, de súlyát nem ez az állása határozta meg. Hatalma nem attól függött, hogy mekkora a befolyása a közintézményekre és a korona politikájára, hanem attól, hogy bír-e ellentállani saját földjén az államnak is. Történeti szerephez az juttatja, hogy az ország egy részén föltétlenül uralkodott, s nem az, hogy az egységes nemzeti életnek milyen tényezője. A Csák típusa állandó veszély. Az ország bukását idézi elő. A Garai típusa ellenben a közszabadság azon korban lehető módjának és az állami rendnek őre. Csák rombol, Garai épít és összetart.

Midőn a király nincs az országban, éveken át Garai helyettesíti. Az európai politikában is első tanácsadója. Nagy alkalmakkor, midőn Zsigmond a nemzetközi politika terén mint Európa első fejedelme szerepel, ő áll mellette. Már Nagy Lajos idejében kezdenek magyar államférfiak európai tekintélyt szerezni, de olyanra, a minőt Garai elért, ama nagy király egyénisége mellett senkisémmel tehetett szert.

Önhatalmulag ő sem kormányoz, s ezért nyugszik szilárd alapon az új rendszer. Garai csak az első az egyenlők között. Az állam kormányzati ügyeit a leghatalmasabb főnemesek tanácsával együtt kezeli. Zsigmond mindent az ő megegyezésökkel határoz el. Midőn hűtlensége miatt meg akarja feleségét büntetni, az ügyet a nagyok ítélete alá bocsátja. A szepesi városokat tanácsosai hozzájárulásával

adja zálogba. Távolléte idején a kormányzók hadat is indítanak. Rendkívüli hadi adót és nemesi felkelést is rendel el, saját felelősségére, a királyi tanács.

A főnemesség ekként eljutott a célhoz, a melyért sokáig küzdött és a melytől, minden akadály ellenére, nem tágitott. Zsigmond mellett ő kormányozza az országot. A királyságot árnyékba borítja. Zsigmond decoratív alak, fényt és tekintélyt áraszt a kormányra, de nem vezeti. Uralodik, de nem kormányoz. Ritka erőt, ritka ügyességet bizonyít a főnemések politikai munkájának ez az eredménye.

Kivívott állása nem volt jogtalan bitorlás, hanem a valóságos erőviszonyoknak természetes következése. Bizonyítja ezt, hogy nemcsak a király nyugszik meg benne, hanem az egész nemzet is. A polgárháborúk ritkábbakká válnak. Az ország nyugalmas fejlődésnek indul. A király és a rendek között nincs ellentét és küzdelem.

A történetírók egyik része a főnemességben mindig oligarchiát lát s benne találja minden rossznak a kutfejét.

Csak azok az idők elégítik ki e tudósokat, a mikor a köznemesség viszi a vezető szerepet. A köznemesség multunk demokratikus eleme, s ezért a modern demokratia csak akkor vesz észre szabadságot, csak akkor lát dicsérni való közállapotokat, a mikor közvetlenül ez az osztály igazgatja az állam ügyeit.

De ez a fölfogás hamis. A történeti szellemet megtevesztik a modern élet jelszavai.

Egy osztálynak a többi ellenében bírt és önző módon kezelt hatalma a képzelhető legrosszabb kormányforma.

Az aristokratikus vagy demokratikus hatalom a maga merevségében, oligarchikus, illetőleg demagog végleteiben a fejedelmi despotismusnál is veszedelmesebb.

De az aristokratia túlsulya még nem oligarchia, mint

az alsóbb osztályoké nem demagogia, vagy a királyé nem despotismus.

A korlátolt monarchiában is kell egy vezető elemnek lennie. A teljes egyensúly ritka állapot, s ha nincs az egyensúlyban levő elemek között összhang, rossz is, mert ez esetben irányító akarat nélkül van az állam és a paralysis tünetei jelentkeznek.

Melyik legyen az irányt szabó erő? Melyiknek érvényesülése felel meg leginkább a közérdeknek?

Sokak fölfogása szerint mindig a demokratikus elem, a nagyobb szám kezében kell a hatalomnak lennie.

Ez tévedés. Nem a számszerint való többség, hanem az erkölcsileg kiválóbb elem az állam hivatott vezére. A legüdvösebb, ha azoknak van a legnagyobb befolyásuk, a kik vele az állam érdekében a legjobban tudnak élni, a kiknek, mivel a legvagyonosabbak, a legműveltebbek, s mivel az állam munkájának legfőbb részét végzik, legnagyobb a tekintélyük, legnyomatékosabb az erkölcsi súlyuk, s a kiknek legtöbb érdekek is van az állam fönmaradásában.

A sokaság uralma, ha a számbeli túlsúlyával nem párosul az erkölcsi felsőbbség, az államnak keskeny és gyöngé alapot szolgáltat, mert szemben találja magát a felsőbb osztályokkal, az intelligens kisebbséggel, a nagyobb szellemi erővel. Csak akkor számíthat az állami rend általánosabb támogatásra, csak akkor van a társadalomnak természetes erőviszonyaival szerves összhangban, csak akkor nyugszik a pyramis a széles alapján, ha azok vezetnek benne, kik az élet mindennapi vonatkozásában is irányt adnak, kiket a többiek követni hajlandók, mert erkölcsi és vagyonbeli súlyuknál fogva vezérletöket megszokták.

Ez az elem változik, mindig más és más. A történeti fejlődés alaptörvényének felel meg, hogy folyton szaporodjék.

Haladunk a kor felé, a mikor a szám szerint való többség jogot tarthat a valóságos vezetésre; de még ma sem értük el.

Mire a vagyombeli és az értelembeli súlypont a szám szerint való súlyponttal összekerül, a többségé lehet a hatalom. Addig azonban ez az állapot ellentétben van a kultúra érdekével. A tágabb rétegek uralma addig csak erőszakos lehetne, mert a kiknek az életben reájuk befolyásuk van, nem nyugodnának bele, hogy az államban alájuk rendeltessenek. A műveltség és a vagyon az államban nem hajol meg a műveletlenség és a szegénység előtt, csak azért, mert ez van többségben.

A középosztály sem azért kerekedett fölül, mert a sokaság uralma a helyes elv, hanem azért, mert az értelmi és vagyombeli tulsúly az övé lett.

A demokratia tana hasznára volt a középosztálynak, míg az arisztokrátiával versengett.

A demokratia nagyrészt azért vált egyedül üdvözítő tantétellé, mert a föl nem tartóztatható evolutio benne talált arra az általános igazságra, arra a természeti törvényre, arra az emberi jogra, a melyre az új korban minden követelés a maga igazát alapítani szereti. Helyes politikai ambíciók a demokratia nevében győzedelmeskedtek. Ma ellenben e theoria következetes alkalmazása oly rétegek kezébe juttatná az uralmat, a melyek ez idő szerint vezetésre még nem értek meg.

A demokratia a legdicsőbb eszmény, mert annak az államban lenne legegészségesebb a szervezete, azt az államot nem lehetne megrendíteni, a melynek összes polgáraiban megvolna a képesség a politika irányítására. Míg a kisebbség elsőbbségén alapszik a meglevő rend, addig időről-időre mindig tartani kell tőle, hogy megbomlik. Ha a vezető elemek hibákat követnek el, ha önző a poli-

tikájuk, ha megfeledeznek róla, hogy szellemi felsőbbségük mellett is hatalmuk csak addig jogosult, míg vele a közérdeket istápolják, s míg azokról is gondoskodnak, a kik még fejletlenebbek: tekintélyük kétségessé válik és időről-időre a tömegek nyers ereje fölforgatással fenyeget mindent.

Ezért haladás minden lépés, melyet a nemzetek a vezető elem körének kibővítése felé tesznek. De csak akkor, ha ennek elérkezett az ideje, ha azok, a kik hatalomhoz jutnak, vele élni is tudnak, s a bekövetkezett változás annyira természetes, hogy a régi vezető elemek is megnyugvással fogadhatják. Ezért volt haladás a polgárság érvényesülése, ezért lesz egykor haladás a negyedik rend felülkerekedése, de ezért volna ma még katastropha a tömegek uralma, s ezért lett volna hiba a középosztályok döntő szerepe, midőn még a főrendek voltak természetes túlsúlyban.

Ma a középosztály vezetését fogadja el a legszivesebben a társadalom. Az arisztokratia kiszorult kiváltságos állásából; a hol azonban nem vérzett el a természetes és elmaradhatatlan fejlődés ellen folytatott meddő küzdelmében, a hol megóvta a kapcsolatot a nemzet szellemével: ott tradícióinál, becsvágyának állami irányánál, valamint az öröklött vagyonon alapuló függetlenségénél fogva fokozott kötelesség teljesítésében, a közügynek szentelt tevékenységében még mindig igen szép és különleges hivatása van, de csak az esetben, ha elfogadja az új helyzetet és a többi vezető elemhez csatlakozik.

Az alsóbb osztályok emelkedő rétegei is könnyen beolvadnak a nagy középosztályba, a melynek úgyis bennök van az éltető gyökere. Ezen középosztály körül jegezesedhetnek tehát a legtermészetesebben az összes intelligens elemek. A kik fölötte és a kik alatta állanak, a legkönnyebben csatlakozhatnak hozzá.

De a középosztálynak nem mindig volt ilyen az állása. Volt idő, a mikor a domináló helyet az aristokrátiának kellett elfoglalnia, a mikor éppen olyan jogosult volt döntő súlya, mint a milyen jogosult ma Európa legtöbb államában a polgárságé. Ilyen volt nálunk a XIV. és XV. század.

Az Árpádok első idejében a hódító nemzet szabad tagjai között vagyomban és tekintélyben csekélyebb még a különbség, s ezért a társadalom súlypontja széles alapon nyugszik. A XII. században kezd a főnemesség mindinkább emelkedni. De az aristokrácia oligarchikus hajlamú és a vele magát egyenlőnek érző nemes nem akarja vezetését elfogadni. A XIII. században ez az állapot küzdelmeket idéz elő. A vajadás és átalakulás korát éli Magyarország, mint mindig, midőn a társadalom nem találja meg súlypontját. A nemesség egyik rétegének sincs annyi tekintélye, hogy a többi önkényt alája rendelné magát. Innen erednek azon harczok, a melyek II. és főleg III. Endre idejét jellemzik.

Az Anjouk uralmát megelőzőtt korban az oligarchia kerekedik fölül. De felsőbbségét ekkor sem fogadja a nemesség közmegnyugvással. A királyság gyöngesége miatt a főnemesség önzésének tágas mező nyílik. A zűrzavarban erőszakkal szerzett hatalmát önző célra fordítja. Ha a főuraknak sikerült volna a köznemességet magukhoz lánczolni, a continens többi államaiban bekövetkezett szétmállás váltotta volna föl az ország területi egységét is.

Az Anjouk uralma a fordulópont a magyar aristokrácia történetében. Ők fegyelmezik meg a főurakat, alakítják az állam szolgálivá. Nyomásuk alatt válnak a főnemések igazán productiv erővé, az állami élet legfőbb szerveivé.

Királyi felsőbbség mellett kifejtett sokoldalú hasznos állami tevékenysége teszi az aristokrátiát képessé gyenge királyok mellett a vezetésre. Az önkormányzatra megkíván-

tató fegyelmezettséget Róbert Károly és Nagy Lajos iskolájában sajátítja el. Sikerrel teljesített kötelességeiben rejlő igéző ereje. A nemzetnek hasznót hajtott munka olyan erkölcsi súlyt teremt, a minőre a sziklaváarak és a pénz tehetetlenek. Az Anjouk iskolája arra oktatja a főnemességet, hogy hatalma gyökerét az egységes állam szolgálatában és a köznemességgel való szövetségben keresse. Ezzel önmagának használ és a köznek is.

Míg a főnemesség zöme arra törekedett, hogy birtokait gyarapítsa és bennök függetlenül uralkodjék, a nemzeti érzület ellene fordult. Midőn közjogért küzd, midőn a nemesség élén azért az állásért viaskodik, a mely az államban megilleti: a nemzet vezére lesz. Annak ellenére, hogy a Csák Máté és a Németujváriak idejében az egyes főnemeknek közvetlen rendelkezésére lévő katonai ereje nagyobb volt, mint a mely most áll mögötte, a nemzet sorsára mégis több a befolyása most, mint ama korban.

Akkor szigorú törvényeket hoztak ellenök, a nemzet elfordult tőlük és győzedelmeskedett fölöttük. Olyan királyt választott, a kinek hivatásául jelölte ki a «zsarnokok» megtörését. Most az lesz a király, a kit ők akarnak. A mit határoznak, a nemzet elfogadja. Azelőtt eltúrta a köznemesség, hogy a király az alkotmányt mellőzze, ha így könnyebben lehetett elbánni a főnemességgel. Most a főnemességnek önkényes tetteibe belenyugszik, mert érzi, hogy e rend megvédi a király gyarlósága és az idegen uralom ellen. A köznemesség nem keres ellene támasztékot a királyságban; vele tart. A főnemesség nemcsak azért hatalmas, mert zsoldosai vannak, hanem azért is, mert a nemzet benne találja természetes politikai vezérét.

Midőn az aristokratia a köznemességben keresi szövetségét, azt teszi, a mire szervezete és a helyzet természetes követelményei utalják.

A magyar főnemesség szervezeténél fogva sem zárt kaszt. Hús a nemesség húsából, vér a nemesség véreből. Akármennyire gazdagabb, hatalmasabb a köznemességnél, akármennyire más az életmódjuk, a magyar arisztokratia igazában csak akkor volt erős, midőn a köznemesség élén állott.

A benső frigyét közöttük megkönnyíti, hogy a címek használata nem tudott elterjedni. A főnemesség külsőleg sem válik el a többi nemestől. Nem alakulnak a többiektől örök időkre megkülönböztetett családok. Ha valamely főnemes elszegényedik, semmi sem választja el a köznemestől. Ha valamely nemes vagyonhoz jut, azonnal olyan lesz, mint a régibb főnemes. Garai nádornak közeli rokona egyszerű köznemes. Nem képződik a főnemesség körében az a sok rangfokozat, a mely Nyugat-Európában a nemesség alsó rétegei és csúcspontja közé alig áthágható korlátokat rak, a mely a családok összekeveredését, közöttük házasságok kötését megnehezíti, s az egység és az egyenlőség érzetét nemcsak a nemesség egészében, de még magában a főnemességben is gyöngíti. Egyetlen lépéssel lehet nálunk a kismenesből az ország első arisztokráta, zászlósúr; vagy megfordítva, a leghatalmasabb dynastából lehet egyszerű köznemes, a kit semmi sem különböztet meg azoktól, a kik sohasem emelkedtek föl a dicsőség és a hatalom magaslatára.

E lehetőség gyakran megvalósul.

Mivel az ősiség a birtok megosztását nem gátolja, a nagyhatalmú családok könnyen hanyatlásnak indulnak.

Miként az esti napsugaraktól megvilágított ormok egymásután merülnek a völgy homályába, úgy lépnek a történelmi szereplés, a társadalmi hatalom fénytengeréből a nagynevű családok a közönséges életkörülmények névtelenségébe. De a régi emlékek fenmaradnak az utódokban

is. A mult idők nagy eseményei a közvetlen leszármazás erejével élnek a köznemességben, s benne ébren tartják az aristokratikus szellemet.

Egy-egy Csák a XIV. században köznemes lehet, de önérzetben vetekedik a Perényiekkal, a Rozgonyiakkal.

Ha ezen emlékek közelebb juttatják a köznemest a főnemeshöz: megfordítva, a főnemest a köznemeshöz kapcsolja az, hogy a szerencse kerekén magasra jutott családok ugyancsak a vagyon megosztása következtében kiváló állásukat rendesen nem tartják meg annyi ideig, hogy megfelelkezhetnének egyszerű nemesi eredetükről, s az a dölyf venne rajtuk erőt, a mely az aristokrátiát a többi osztálytól elkülöníti és más önérzetes elemek vezetésére képtelenné teszi; vagy hogy körükben általánossá válnék az a silány fölfogás, a mely az ősök számával méri az egyén becsét.

A főnemesség soraiban sűrűen támadt úrt a nemesség tölti be és sok köznemes főnemessé küzdi föl magát. A király a vitézséget, az érdemeket adományokkal jutalmazza. Az Anjouk a régi oligarchia legyőzése után új aristokrátiát teremtenek. Azóta is új meg új nemesek emelkednek a hatalom és a gazdagság polczára. Zsigmond idejében kezdődik már a szerény származású Hunyadi fényes pályafutása, ki végül zászlósúr, kormányzó lesz, fia pedig Magyarország királya. A nemesség egységének érzete teszi lehetővé e csodás emelkedést. Másfelől meg az ilyen siker növeli az egység érzetét.

A főnemesség nem zárkózik el a köznemességtől, s tagjai nem mások, mint vagyonos köznemések. Nincs minőségbeli különbség közöttük, csak mennyiségbeli.

Az Anjouk idejében törvénynyé vált ősiség még fokozza a nemesség rétegei között a rokonság érzetét.

Az egész nemzetségnek kölcsönös örökjoga benső solidaritást alapít meg olyan családok között, melyeknek

életkörülményei egymástól teljesen eltérők. Az örökjog útján föntartott rokon kapocs, az elővétel joga, a mely a rokont megilleti, az osztatlan családi birtokok közös érdekeket támasztanak gazdag és szegény nemesek között, s megóvják a főnemes és a köznemes egyenlőségének érzetét. Hogyan képzelje magát a leghatalmasabb oligarcha valami különleges, felsőbbfajtajú lénynek, a mikor ősi fészke a pórnéptől alig megkülönböztetett szegénysorsú rokonára szállhat, olyanra, a ki talán valamely más főúr szolgálatában áll, s vele mégis egyenlő, mert ugyanannak a törzsnek a sarjadéka, ugyanannak a névnek a viselője és majdan ugyanannak a jognak és ugyanannak a birtoknak a tulajdonosa is lehet. Az ilyen szegény rokon eleven kapocs a nemesség különféle rétegei között. Egyenlő a kisenemesekkel, a kik főúrnak szolgálnak és a kiknek élete módja az övé is, s egyenlő a hatalmas főnemessel, a kinek osztályos atyafia.

Csak ha mindezen körülményeket figyelembe vesszük, s arról sem feledkezünk meg, hogy a nemesség köre is nyitva van az érdem és a vagyon előtt, úgy hogy a nemesség tényleg a politikai nemzet túlnyomó nagy többségét alkotja, a mely mellett csupán a még fejletlen polgárságnak van némi politikai súlya: csak akkor érthetjük meg az arisztokratia vezető szerepének okait.

Helyes volt, mert természetes volt. Nagy anyagi hatalom és nagy erkölcsi súly párosult a főnemességben. A ki az ország hadi erejének zömét szolgáltatta, a kinek már vagyonánál fogva is jelentékeny volt a hatalma, a politikai nemzet bizalmát is bírta, mert szervi összefüggésben maradt vele, s mert elevenen élt a rendeknek egymásra utalt rétegeiben ama rokonság érzete, a mely őket eredetöknél fogva egymáshoz kapcsolta.

E mellett a főnemes, a ki ifjúságától fogva hadi mes-

terséggel, nagy birtokai igazgatásával, számos jobbágya kormányzásával, parancsok osztogatásával foglalkozik, s a ki a király udvarán már zsenge korában megismerkedik az európai ügyekkel, oly iskolát végez, a melyben politikai képessége kifejlik és látóköre tágul. A más elemekből származó tehetségeket pedig ez az arisztokratia soraiba fogadja és fölszívja.

Mihelyt nem a tulságig önző, hanem közcélokot szolgál, mihelyt fönn akarja tartani az összhangot maga között és a nemesség alsó rétegei között, mihelyt a szervezetétől is megszabott természetes politikát követi, a főnemesség a helyzet urává lesz.

A főnemesség pedig ebben a korban nem követ szűkeblű osztálypolitikát.

Nem alakít külön pártot. A pártok nem osztályok szerint alakulnak. Mindegyik párt élén főnemes áll és mind-egyikben vannak köznemesek és városi polgárok. Leginkább a trónrend kérdésében elfoglalt álláspontok különítik el őket.

Hosszú ideig, Lajos halálától veje végleges győzelméig, a nemzet a nápolyi királynak, Mária királynőnek és Zsigmondnak az érdekei szerint oszlik meg. A többség, mely Zsigmonddal tart, időről-időre különféle hatalmi kérdések szerint válik széjjel. A király személyes barátai, az idegen tanácsosok között és azok között, a kik a hatalmat magyaroknak, azaz önmaguknak akarják megszerezni, folyik a küzdelem a döntő befolyásért.

De mind ennek nincs csorbító hatása a főnemesség vezérlő állására. Ez nem forog kérdésben, ezt egyik párt győzelmé sem veszélyezteti. Akár a Horváthiak, akár a Garaiak, akár a Laczkfiak, akár a Kanizsaiak ragadják magukhoz a hatalmat, a nemzet súlypontja mozdulatlanul megmarad a maga természetes helyén. A szerencse forogócsörgőjéhez képest más-más vidék, más-más érdekcsoport

vagy politika érvényesül, sőt más dynastia is kerülhet fölül, de a vezető elem a társadalomnak ugyanaz az osztálya marad.

Az aristokratia, a nemességre támaszkodva, felsőbb-sége szilárdságának tudatában nem érzi annak a szükségét, hogy állását törvények segítségével védelmezze. Az ország közjoga, úgy a mint az Anjouk óta meggyökeresedett, megfelel érdekeinek. A többi osztályok sem törekszenek a hatalmi állapotok felforgatására. Mikor a jogadta befolyás mértéke megfelel a természetes erőviszonyoknak, rendesen változatlanul marad az alkotmány.

A reformok korszaka annak a következménye szokott lenni, hogy módosultak a hatalmi viszonyok, a jog ellenben a régi maradt, s hogy az új érdekek elismerésükre törnek.

Igy volt ez a XIII. században és így lesz a Jagellók idejében.

Az elsőben a jog a királyé, holott a hatalom a rendké. Olyan méretű érvényesülésre tör az oligarchia, hogy a királyság és a köznemesség ellene szegülnek. Mindez reformokat von maga után. A köznemesség hatalmi eszköze a parlament lévén, rajta van, hogy ennek hatáskörét bővítsé, s a végrehajtó szerveket is befolyása alá juttassa. A mohácsi vést megelőzőt időszakban a társadalom elemei között vívott hasonló tusának az eredménye hasonló közjogi újításokban testesül meg.

A most tárgyalt időkből az egyensúly megállapodottsága a közjogi conservativismusban fejeződik ki. A kiknek a közéletben legnagyobb a befolyásuk, s a kiknek vezetését az egész nemzet elfogadja, azoknak a közjog kellő tért nyit az érvényesülésre, s ezért nincs ok szerves alkotásokra. Nincs ellentét a főnemes és a köznemes között. A nemzetgyűlésben és a király tanácsában ugyanazok az elemek szabnak irányt. A végrehajtó hatalom közös be-

folyásuk alatt áll. Nincs ennél fogva szükség reá, hogy az egyik szervet a másik rovására fejleszszék.

Kiemeltem, hogy az alkotmánynak, a hogyan I. Lajos örökeként reánk maradt, sok tusát kellett támasztania, mert benne a király és a rendek osztozkodtak a jogban és a hatalomban, a nélkül, hogy egyikük túlsúlyban lett volna a másik fölött. Most a főnemesség felülkerekedett. A király elfogadja a tények verdictumát. Ezért nincs viszály. A király jogait a főnemesek gyakorolják. Ezért nem szűkítik azokat, ezért nincs új közjogi alkotás.

Ezen conservativismus nem ártott a szabadság ügyének. A középkorban az volt a leghelyesebb kormányforma, a mely a végrehajtó hatalmat a király kezében hagyta meg.

Midőn a főnemesség ezt az állapotot föntartja, több jót tesz vele, mint ha a rendeknek új jogokat szerezne, s formailág is biztosítaná, a mit lényegében birt.

A király megmarad a közigazgatás élén; de tanácsát és a főhivatalokat olyan emberek foglalják el, a kiknek függetlensége és önérzete az alkotmányt védi, s a kikre a király hallgat, mert kardjuk éle miatt kénytelen rájuk hallgatni. Törvényben jut kifejezésre a rajtuk uralkodott szellem. Midőn a tanács tagjainak megszabják, hogy nemesak a király személyét, hanem az országot és a szent koronát is kell szolgálniok, megkülönböztetik a hazafit, az államférfiut az udvaroncztól. Az ország érdekében fáradozó király számára biztosítják az engedelmisséget, a személyes politikát követő fejedelmet ellenben elszigetelik.

Garai és a typus, a melyet képvisel, hű emberei voltak a királynak, de sohasem lehettek szolgálivá. A velenzei követnek mondja a hatalmas nádor, hogy Zsigmond halála esetére se számítson más politikára, mint a melyet ő követ, mert a nemzet más irányt nem támogatna

és ennél fogva az új király is kénytelen lesz ugyanezen az úton járni. Ez is egyike azon mondásoknak, a melyek többet magyaráznak meg köteteknél. A hol a király legmegbízhatóbb híve a külföld egyik képviselőjével szemben azt hangoztatja, hogy az ország magatartása nem a király akaratától függ, hanem a nemzetétől, ott minden veszélyben foroghat, csak a szabadság nem.

Rozgonyi püspök, a kit a királyné megbántott, nyíltan megmondja, hogy majd megmutatja neki, mire képes ő, úgy is mint Rozgonyi, úgy is mint egyházi fejedelem. Fenyegetését be is váltja. Szavát Ulászló érdekében veti a latba.

Ujlaki, midőn egy küldöttséggel Bécsbe megy, a császár előtt sem száll le a lováról, s Aeneas Sylvius, a későbbi pápa, panaszolja, hogy egyszerű nemesek se hajolnak már meg a világ ura előtt, a ki előtt hajdan királyok térdre borultak. Ugyanakkor történik meg, hogy a fiatal Lászlóhoz, Albert magyar király fiához, a Habsburgok dynastiájának sarjához, a büszke főúr vonakodik elmenni, mielőtt tisztába nem jön vele, ő lesz-e a magyarok királya, mert csak uránál tiszteleghet.

Ezek az esetek valamivel későbbi korból valók ugyan, de kifejezik a Kontok és a Garaiak fölfogását is.

A hol így beszélnek és tesznek, ott attól kell tartani, hogy a kiknek olyan nagy az önérzetük fölfelé, lefelé sem tanusítanak önmérsékletet és hogy az alattuk állókkal szemben zsarnokokká lesznek. Ez a két tünet rendszeren együtt mutatkozik, még a modern időknek erőhöz jutott demokratiájában is, annak ellenére, hogy a lefelé megnyilatkozó dőlly ellentétben van világnézeteinek elméleti alapjával.

A kor, a melyről szó van, ritka kivétel a szabály alól. Zsigmond idejében a főurak, a király ellen vívott küzdelmeik hatása alatt, teljes tudatában látszanak lenni érde-

köknek, s nagy önértetők ellenére e korhoz mértén szabadelvű politikát követnek.

Története ezen szerencsés idejében a főnemesség gondosan ápolja a kapcsolatot, a mely a köznemességhez fűzi. Nem próbálja addig elfoglalt állásából kiszorítani. Az országgyűlések, melyeket a királyok túlhatalma idejében ritkán hívtak össze, gyakoriakká lesznek. A törvényeket megint bennök hozzák. A főnemesség külön előjogokat nem szerez, nem is törekszik utánuk. Az osztatlan nemesség marad a közjogok alanya. Az alkotmányt a régi alapokból nem zavarják ki, nem fejlesztik vissza gyengébb, mert szűkebb keretekbe. A főnemességé az első szerep, de szabad a tér a köznemesség számára is. A mennyivel megfogyna az előbbinek a tekintélye, a mennyivel gyöngülne erkölcsi súlya, ugyanolyan mértékben érvényesülhet a köznemesség, a melynek jogait, hatalmi eszközeit nem csorbítják. A szabadságot, a melyet a király nem bír eltaposni, a főnemesség sem veszélyezteti. A szabadság nem tesz szert tökéletesebb új alkotmányos biztosítékokra, de megerősödik, mert elevenen él. Nem ásnak neki új medret, de önmaga mélyíti a régit. A kor, a mely szabadságban él és nem senyveszti el azon elemek erejét, a melyek nélkül a jövő idők szabadsága nem lehet el, s a mely túlhajtásokkal nem járhatja le magát az elvet: a szabadság biztosítékait gyarapítja. A szabadságot a szabadság élteti a legjobban.

A törvényeken is meglátni, hogy összhang uralkodott e korban. Az államnak egyik nélkülözhetetlen tényezőjét sem verik békóba, egyik elem felsőbbségét sem akarják állandó jogszabályokkal megörökíteni. Nem akasztják meg az élet szabad fejlődését. Nem emelnek oly törvényes korlátokat, a melyeket a hatalmi viszonyok változásával erőszakosan kellene majd eltávolítani.

A királyság az egyházi javadalmakról való szabad rendelkezést e korban nyeri vissza. A nemzet támogatásával a pápa ellenében Zsigmond megszerzi a régi apostoli jogokat s új hatalmi forrást nyit kormánya számára.

A városok képviselőinek meghívása a törvényhozásba, miként láttuk, szintén e kor érdeme. Habár Zsigmondtól származott a gondolat, a ki támaszt keresett bennök a főnemesség ellenében, a főnemések szabadelvűségét bizonyítja, hogy 1405-ben, a mikor döntő a befolyásuk, a városokat ismét meghívják a tárgyalásokra. A főnemések túlsúlya idején szabályozzák először törvényesen a városok belső jogviszonyait is. Ámbár valószínű, hogy ez a reform is a király iniciatívájából ered, a ki a külföld példája szerint a polgárságban keres szövetségest, mégis jellemzi a közállapotokat, hogy a kiváltságok megadása ellenállásra nem talál, s hogy oly korban történik, a mikor a nemeség nélkül és ellenére semmit nem lehetett tenni.

Ugyanerről a közszellemről tanuskodik, hogy törvényt alkotnak, a mely a jobbágyok szabad költözködését biztosítja és a parasztság helyzetén javít.

Egy másik bizonyítéka az uralkodó elemek minden szűkkeblűségtől ment fölfogásának az, hogy a kormány bizonyos törvényjavaslatokat, még mielőtt azokat az országgyűlés elé terjeszti, véleményök meghallgatása végett a megyéknek küld meg, vagy, mint 1405-ben történt, a hozott törvényt megbirálás végett a megyék közönsége elé juttatja.

Nagyjelentőségű, hogy szükség nélkül teszik ezt a felsőbb osztályok. Nem akkor határozzák el magukat reá, a mikor valamely veszedelmes ellenféllel szemben támasztékra szorulnak, mint a hogyan Angliában történt, mikor a városokat a parlamentbe meghívták.

Úgy tetszik, azt a bölcös politikai maximát akarták követni, hogy az a törvény a legerősebb, azt lehet a leg-

hívebben végrehajtani, a melyet lehetőleg tág rétegek helyes-
sellek és magukévá tettek.

A nemzet akarata iránt oly tiszteletre mutat ez az igyekezet, hogy becsületére válik azoknak, a kiktől eredt. Világosan bizonyítja, hogy az uralkodó elemek érezték az alsóbb osztályokkal való összhang szükségességét.

E kor emelkedett politikai színvonaláról tanuskodnak a honvédelem érdekében hozott törvények is.

Alig emelhetek volna maguknak fényesebb és mara-
dandóbb emléket a XV. század vezető elemei annál, hogy a rang és a vagyon arányában növekedő véradót iktatták a törvénybe. A kormány tanácsából indul ki az az eszme, hogy a nemzetet e részbeli kötelelességeinek igazságosabb és szigorúbb teljesítésére kell szorítani. A nagyoktól és a zászlós uraktól származik a terv, a mely az ország védelmét a király mellett első sorban a zászlós urakra és az egyház nagyjaira rója. Csak ha nekik nem sikerülne az országot fenyegető vész elhárítása, kerül a többi banderiumra és a nemesi felkelésre a sor. A nemesek jobbágyaik arányában állítanak ki fegyveres népet, s ezenkívül a jómóduak a tőlük függő szegényebb szabadokból alakítanak banderiumot. A nagy birtokra tehát kettős terhet raknak a nagy birtokok képviselői. A telkek számához mért katonáknak és ezenfelül a nemesi banderiumnak költségeit kell viselnie. Személyesen is részt kell vennie a főnemesnek az örökös küzdelmekben. Hatalmáért cserében pénzt és vért kell áldoznia. Az új törvény a jövő fejlődésének nagy jelentőségű tényezőjévé vált.

Az alkotmányra mindig irányadó hatással van, hogy a nemzet melyik eleme tud a fegyverrel élni, hogy kik teljesítik az ország védelmének a kötelelességét.

Döntő fontosságú volt ezért a jövő alakulására nézve, hogy az új törvény az ország védelmét az Anjouktól meg-

szabott irányban szervezi. A politikai hatalmat azok kezében segít megtartani, a kik ez ideig birták.

A főnemesek állását az államban csak erősítheti, hogy a törvény saját iniciatívájuk alapján kötelességökké teszi azt, a minek önkénytes áldozat színe volt.

E mellett azonban a köznemességet is újra szervezi a hadi szolgálat számára. A megyei banderiumok útján a régi általános hadi kötelezettség új életre kél, s politikai súlyt ad az elemnek, a mely alkotja.

Angliában ez időben, a mint említettem, a militia elveszti gyakorlati értékét, s az egyetlen szervezett erő a lordok serege.

Miként utóbb ki fogom fejteni, a két ország állapota közt levő ezen különbség bennök mélyreható következményekkel járt.

Zsigmond új hadi szervezete, sajnos, idők multával a növekedő követelményeket nem bírta kielégíteni, főleg azért, mert fogyatékos volt a végrehajtás. Az általános hadi kötelezettség sikerének az egész nemzet szigorú megfegyelmezése volt a föltétele, ez pedig ezen időkben a közállapotoknál fogva csak nehezen volt állandóan elérhető.

De ezen fogyatékosága nem kisebbíti azok érdemét, a kik a törvényt helyes alapokon nagy áldozatkészséggel megalkották.

Zsigmond és a főnemesség organikus törvényhozása a közigazgatás terén is örök emléket emelt magának. A hadi kötelezettség mellé iktatja a békés szolgálat kötelességét is. A nemesség, a mely pénzével és vérével védi hazáját, büntetés terhe mellett tartozik a reája bizott közhivatalt is viselni.

Képzeltető-e fénylőbb bizonyága a társadalom helyes fölfogásának, mint az, hogy mindezeket a súlyos terheket maga rakja vállára, még pedig nem erős király nyomásá-

nak a hatása alatt, hanem szabad akaratból és olyan időben, a mikor igazán ura elhatározásainak?

Nem tagadhatjuk meg tehát e kortól elismerésünket. Az arisztokratia Zsigmond életében összhangban van a nemzettel és nagy hatalmát jó irányban gyakorolja.

De tartós lesz-e ez a kedvező állapot?

A magyar rendek az Anjoukra következő korban férfiasan megállták helyöket. A királlyal szerencsésen megküzdöttek. Miként angol társaiknak, nekik is sikerült az állam ügyei vezetését maguknak biztosítani. De míg Anglia rendei nem bírták a kivívott állást az ország hasznára fordítani, s ezért végleges sikerük után elbuktak, a magyar rendek nagyobb képességet tanúsítottak. Zsigmond nevében magukra hagyva, jó eredménnyel kormányoztak. A hatalmat, a melyet megtudtak szerezni, helyesen is használták.

De meddig tartanak ki ezen az ösvényen? Az alkalom, a hibák szülőanyja, nem tereli-e a gyenge ellenőrzés alatt álló rendeket az önzés útjára?
